

Београд, 14.12. 2016.

Одлуком Наставно-научног већа Факултета политичких наука Универзитета у Београду од 24.11.2016. године, именована је Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације кандидата Стевана Рапаића, под насловом „**Улога страних директних инвестиција у локалном економском развоју у Републици Србији (2001-2013)**“ у саставу: Професор др Снежана Ђорђевић, Професор др Бранко Васиљевић и Професор др Предраг Бјелић.

Комисија је прегледала и оценила наведени докторски рад и на основу мишљења свих њених чланова подноси Наставно-научном већу Факултета политичких наука Универзитета у Београду следећи

Реферат о завршеној докторској дисертацији

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији:

Стеван Рапаић је рођен 22. септембра 1983. године, у Београду. Основну школу завршио је у Београду, а гимназију у Сједињеним Америчким Државама. Дипломирао је 2007. године, на Факултету политичких наука у Београду – смер Међународне студије, са просеком 8,09. На дипломском испиту одбранио је тезу под насловом: "Транспарентност спољнотрговинских политика земаља чланица Светске трговинске организације", чиме је стекао стручни назив дипломираног политиколога за међународне послове. Наредних годину дана ради у привреди запослен у београдској компанији Југохемија а.д., да би крајем 2008. године, уписао мастер студије на Економском факултету у Београду. У децембру исте године, започиње истраживачку каријеру у Институту за Међународну политику и привреду у Београду, на позицији истраживача приправника. Звање мастер економисте стиче 2011. године, на Економском факултету у Београду, завршивши студијски програм: Пословно управљање, модул: Трговина – менаџмент продаје и ланаца снабдевања са просеком 9,33. Мастер рад је носио наслов „Утицај Светске трговинске организације на предузећа у спољној трговини“. Исте године биран је у звање истраживача сарадника на Институту за међународну политику и привреду у Београду где и даље ради. На докторским студијама на смеру политикологија на Факултету политичких наука у Београду, положио је све предвиђене испите са просечном оценом 9,16.

Пре сталног запослења обављао је хонорарне послове у ЦеСИД-у (Центар за слободне изборе и демократију), као спољни сарадник на истраживачким пројектима и

пројектима контроле изборног процеса. Његово радно ангажовање на Институту за међународну политику и привреду од 2008. године, односило се на рад на пројекту Министарства просвете и науке за период до 2010. године, као и од 2011. до 2016. године. Ово је подразумевало истраживање на теме из оквира пројекта и објављивање резултата у виду научних радова у часописима са листе Министарства и зборницима са научних конференција на којима је учествовао. У периоду од 2010. до 2014. године, радио је и на пројекту Министарства спољних послова, где је учествовао у изради више стручних радова заједно са колегама из Института. Поред тога, учествовао је у организацији неколико међународних конференција при Институту.

Стеван Рапаић до сада има објављених осамнаест научних радова. Међу објављеним радовима истиче се монографија објављена 2013. године, на Економском факултету у Београду, под називом „Светска трговинска организација и предузећа у спољној трговини“. Ова књига служи као учило студентима мастер студија на Економском факултету у Београду. Значај који ова књига има, како за оне који се баве изучавањем међународне трговине, тако и за оне који се баве спољнотрговинским пословима, огледа се у чињеници да пружа јединствену анализу свих споразума Светске трговинске организације и предузећа која учествују у спољнотрговинском послу, као и инструмената које ова предузећа могу користити, како би под окриљем ове организације, заштитила своје пословање од нелојалне конкуренције, односно недозвољених протекционистичких мера државе увоза.

Од значајнијих међународних конференција и семинара истиче се учешће на UNCTAD-овом програму под називом “Twenty-fourth Regional Course on Key Issues on the International Economic Agenda for Transition Economies”, који је одржан од 9. до 27. јула 2012. године, на Економском факултету у Београду. Исти семинар одржан је поново у периоду од 16. маја до 3. јуна 2016. године, на Економском факултету у Београду, на коме је Стеван Рапаић учествовао овај пут као гостујући предавач на тему: "Foreign Direct Investment and Economic Development in Serbia".

Списак објављених радова кандидата:

1. Стеван Рапаић, “Тржиште енергената у Европској Унији и интереси Србије”, *Међународни проблеми*, Vol. LXI, бр. 4, ИМПП, Београд, 2009, стр. 515-535.
2. Стеван Рапаић, “Анализа малопродаје прехранбених производа у Европској Унији”, *Маркетинг*, СеМА- Српско удружење за Маркетинг, Београд, 2009, Vol.40, бр. 3, стр.185-195.
3. Стеван Рапаић, “Унапређење туристичког имиџа Србије кроз кластере”, *Унапређење туризма као фактор развоја привреде Републике Србије*, ИМПП, Београд, 2010, стр. 307-327.
4. Стеван Рапаић, “Унапређење менаџмента ланца снабдевања кроз кластере”, *Montenegrin Journal of Economics*, ЕЛИТ, Никшић, Vol. VI, бр. 11, 2010, стр.149-156.
5. Стеван Рапаић, “Спољна трговина Републике Србије после приступања Светској трговинској организацији”, *Србија и међународне организације*, ИМПП, Београд, 2011, стр.259-274.
6. Стеван Рапаић, “Утицај светске финансијске кризе на међународну робну трговину и стране директне инвестиције”, *Међународна политика*, ИМПП, Београд, 2011, Год. LXII, vol.62. бр.1143, стр.119-139.

7. Stevan Rapaić, "Democratization and cultural differences in the former Soviet Union", *Review of International Affairs*, IMPP, Belgrade, 2012, vol. 63, no. 1146, pp. 83-105.
8. Стеван Рапайћ, "Одрживи развој као фактор енергетске зависности Европске уније", *Међународни проблеми*, ИМПП, Београд, 2012, Vol. 64, бр. 3, стр. 339-358.
9. Стеван Рапайћ, „Утицај Светске трговинске организације на пословање спољнотрговинских предузећа“, *Положај Србије у савременим међународним економским односима*, ИМПП, Београд, 2012, стр.194-213.
10. Stevan Rapaić and Marko Novaković, “Dependence of EU energy market on Russian oil and gas”, *Energy Security of Europe: the position of Serbia*, ИРЕ, Belgrade, 2013, pp. 83-95
11. Стеван Рапайћ, *Светска трговинска организација и предузећа у спољној трговини*, Економски факултет, Београд, 2013, 217 стр.
12. Стеван Рапайћ и Драгана Дабић, „Спољнотрговински аспект приступања Републике Србије Европској унији“, *Међународни проблеми*, ИМПП, Београд, 2013, vol. LXV, бр. 3, стр.341-364.
13. Мирослав Антевски, Стеван Рапайћ и Сања Јелисавац-Трошић, „Економски односи Кине и Европске уније“, *Међународна политика*, ИМПП, Београд, 2013, бр. 1152, стр. 36-54.
14. Сања Јелисавац Трошић и Стеван Рапайћ, „Приступање Србије Светској трговинској организацији и стране директне инвестиције“, *Possibilities and Perspectives for Foreign Direct Investments in the Republic of Serbia*, ИРЕ, Belgrade, 2014, стр.419-435.
15. Мирослав Антевски и Стеван Рапайћ, „Криза у Еврозони и европска интеграција“, *Европско законодавство*, ИМПП, Београд, 2014, год. XIII, бр.47-48, стр.92-121.
16. Сања Јелисавац Трошић и Стеван Рапайћ, „Стање и перспективе приступања Србије Светској трговинској организацији“, *Међународни проблеми*, ИМПП, Београд, 2015, Vol. LXVII, бр.1, стр.128-147.
17. Стеван Рапайћ, "Глобални токови страних директних инвестиција", *Савремени међународни економски и правни поредак*, ИМПП, Београд, 2016, стр. 115-141.
18. Марко Новаковић и Стеван Рапайћ, "Утицај Закона о улагањима на прилив страних директних инвестиција у Србију", *Српска политичка мисао*, бр. 2/2016, год 23., vol.52., str. 167-188.

2. Предмет и циљ дисертације:

Предмет истраживања докторске тезе односи се на утицај страних директних инвестиција на развој земље домаћина. Сматрајући да је утицај страних директних инвестиција највидљивији и најзначајнији управо на локалном нивоу, где се јасно могу уочити разлике у квалитету живота локалне заједнице, те да је неопходно испитати или боље речено преиспитати досадашњу улогу и значај страних директних инвестиција у Србији, кандидат се определио да истраживање веже за локални економски развој. Локални економски развој првенствено се огледа у повећању броја запослених на територији локалне самоуправе, што је основни аргумент свих заговорника страних директних инвестиција као фактора развоја привреде. Локални економски развој подразумева активно деловање локалне самоуправе, па је и локална самоуправа и њено функционисање у Србији било предмет анализе.

Кандидата је интересовало да ли су стране директне инвестиције стимулисале локални економски развој у општинама у Србији у којима су дошле у периоду од 2001. до 2013. године. Стога је основни предмет дисертације било утврдити постоји ли узрочно-последична веза између страних директних инвестиција и локалног економског развоја у Србији у посматраном периоду. Другим речима, кандидат је на примеру Србије пружио одговор на питање: да ли стране директне инвестиције, где год да се појаве и без обзира на њихов облик, сектор и стање локалне привреде неминовно поспешују економски развој средине у којој се налазе?

Истраживање кандидата је временски ограничено на период од 2001. године, када је Србија почела да значајније либерализује своју инвестициону и спољнотрговинску политику, односно када је започета реформа државне управе и локалне самоуправе, па до краја 2013. године. Истраживање просторно обухвата територију Србије, односно оне општине које бележе натпросечан прилив страних директних инвестиција по глави становника у датом периоду.

Истраживање има три научна циља. Први је дескрипција, односно опис оствареног прилива страних директних инвестиција по општинама у Србији у посматраном периоду, као и њихових ефеката на локални економски развој. Кандидат је извршио детаљну дескрипцију функционисања система локалних самоуправа у Србији, њихове структуре, надлежности, начина финансирања, као и реформе државне управе и локалне самоуправе, које су започете у овом периоду. Други научни циљ је објашњење, тј. утврђивање узрока због чега су неке општине искористиле стране директне инвестиције да стимулишу локални економски развој, док друге нису биле у стању да то учине. Кандидат је овде посебну пажњу посветио улози локалне самоуправе у генерисању ефеката преливања страних директних инвестиција. Трећи и најважнији научни циљ односи се на доказивање недостатака у самој теорији ефекта преливања страних директних инвестиција (FDI Spillover Theory), што је кандидат успешно доказао на примеру Србије.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Комисија сматра да је кандидат развио систематски и логичан след хипотеза, чијим је потврђивањем кроз дисертацију представио веома јасну и свеобухватну слику о утицају страних директних инвестиција на локални економски развој у Србији у периоду између 2001. и 2013. године. Кандидат је формирао истраживачку структуру у дисертацији низом од пет хипотеза које су потврђене користећи научне методе.

Општа хипотеза (X1) гласила је да **не постоји нужна каузалност између страних директних инвестиција и локалног економског развоја**, односно да стране директне инвестиције неће самим својим присуством, увек и на сваком месту, проузроковати ефекте преливања технологије и знања. Кандидат је ово успео и да докаже путем корелационе анализе на нивоу Републике Србије, али и на узорку од седамнаест општина са натпросечним приливом страних инвестиција по глави становника. Наиме, добијене вредности коефицијента корелације између прилива страних директних инвестиција у Србији и индикатора економског развоја недвосмислено показују да између ова два кретања у посматраном периоду није постојала изражена линеарна веза. Ово практично значи не само да **стране директне инвестиције у посматраном периоду нису стимулисале економски развој Србије**, већ да немају значајних

додирних тачака са основним макроекономским индикаторима, које би могле да утичу на њихово кретање.

Корелационе анализе на бази узорка рађене су за сваку општину или град из узорка посебно. У оквиру ових анализа упоређивано је кретање прилива страних инвестиција са изабраним индикаторима локалног економског развоја. Узорак је садржао следећих седамнаест општина и градова са натпросечним приливом страних директних инвестиција по глави становника у Србији за период 2001-2013: Апатин, Нови Београд, Лапово, Бачки Петровац, Вршац, Палилула (БГ), Беочин, Сента, Пећинци, Косјерић, Нови Сад, Крагујевац, Пирот, Бачка Паланка, Инђија, Параћин, и Ниш. Као индикатори локалног економског развоја коришћени су демографски подаци, подаци о запослености и зарадама, као и подаци који се односе на приходе буџета локалне самоуправе, добијени од Републичког завода за статистику.

Резултати анализа недвосмислено су потврдили општу хипотезу да не постоји нужна каузалност између страних директних инвестиција и локалног економског развоја. **Од укупно седамнаест јединица локалне самоуправе, изражена линерна веза између прилива страних директних инвестиција и локалног економског развоја доказана је само у општини Инђија. Све остале општине и градови из узорка не бележе високе апсолутне вредности коефицијената корелације који би указали на значајну повезаност страних директних инвестиција и локалног економског развоја. Поред тога, кандидат је доказао да су стране директне инвестиције у одређеним општинама имале чак негативно дејство на поједине индикаторе локалног економског развоја.**

Прва посебна хипотеза (X2) односила се на основне факторе који утичу да стране директне инвестиције проузрокују локални економски раст. **Кандидат сматра да је успех ефеката преливања у српским општинама првенствено зависио од четири следећа фактора:**

- 1. облика страног инвестирања,**
- 2. сектора у који је страни капитал инвестиран,**
- 3. затеченог нивоа индустријског развоја локалне заједнице, као и**
- 4. активног учешћа локалне самоуправе.**

Кандидат је кроз корелациону анализу на бази специфичног узорка успео да докаже да је тамо где су преовлађивале приватизације, као облик страног инвестирања дошло до негативног утицаја на запосленост на локалу, односно да ове стране инвестиције нису имале значајне везе са локалним економским развојем. Позитивна улога страних директних инвестиција, у локалном економском развоју, доказана је само на примеру Инђије, што се објашњава чињеницом да је постојао континуитет прилива, као и да су све инвестиције дошле у гринфилд облику, а већина њих завршила у производном сектору. Дакле, не само да је кандидат потврдио да је облик инвестирања значајан фактор ефеката преливања, већ је то и сектор у који је страни капитал инвестиран. Оно што кандидат није успео да потврди, у оквиру друге хипотезе, јесте претпоставка о затеченом нивоу индустријског развоја локалне заједнице као фактору ефеката преливања, јер се на примеру општине Инђија јасно да закључити да се радило о аграрној општини у којој све до доласка страних инвеститора није постојала развијена индустријска производња. Дакле, генерисање локалног економског развоја путем страних директних инвестиција није зависило од нивоа индустријског развоја локалних заједница у Србији, као што је кандидат претпоставио. Са друге стране, активно учешће

локалне самоуправе као фактор ефеката преливања потврђује се на примеру Инђије, где је локално руководство учинило максималне напоре да привуче стране инвестиције у посматраном периоду и унапреди административне процедуре и целокупно пословање локалне самоуправе.

Трећа хипотеза, односно друге посебне (X3), од које кандидат полази гласи да је **пасивна улога локалних самоуправа наводила стране инвеститоре на такво понашање које нужно није проузроковало позитивне ефекте на локални економски развој, већ је доводило до одржавања ниског нивоа зарада.** Истраживање је показало да је већина локалних самоуправа из нашег узорка користила различите подстицаје, усмерене ка привлачењу страних инвестиција. Ипак, главну реч у овом процесу нису имали органи локалних самоуправа, већ централни државни органи који су били у стању да инвеститорима гарантују одређене погодности и дискреционо субвенционишу њихово пословање. Корелациона анализа на бази специфичног узорка доказала је да су стране директне инвестиције имале негативне ефекте у значајном броју општина на раст зарада и број запослених, чиме је кандидат потврдио и ову хипотезу.

Четврта, односно прва појединачна хипотеза (X4) наводи да је **основни мотив првих страних инвеститора био да кроз приватизацију у Србији по повољним условима остваре приступ тржишту.** Ове приватизације по правилу су подразумевале отпуштање радника, што је кандидат доказао у истраживању, а њихови производи пласирани су највећим делом на домаће тржиште. Овде се најчешће радило о приватизацијама у дуванској индустрији, пиварама, цементарама и сл. Кандидат је доказао да су ове транснационалне компаније имале негативан утицај на запосленост на локалу, као и да су већину својих сировина неопходних за производњу увозиле, па до ефекта преливања није ни могло да дође унутар ланца снабдевања.

Пету хипотезу (X5), односно другу појединачну, која каже да је **Србија водила политику привлачења страних директних инвестиција кроз нетранспарентне облике**, кандидат је доказао не само на примеру ФИАТ-а, већ и "Новог Поповца". Кандидат је доказао да је држава Србија са највећим инвеститорима у посматраном периоду скопила уговоре који су под ознаком државне тајне. Осим тога, кандидат је доказао да држава не располаже тачним подацима о вредности укупних страних директних инвестиција, као ни о вредности субвенција у посматраном периоду или не жели да их стави на увид јавности.

Истичемо да је кандидат кроз истраживање, односно корелационе анализе на нивоу Србије и специфичног узорка потврдио основну, као и остале хипотезе и да је дошао до значајних научних сазнања из области локалног економског развоја и страних директних инвестиција. На примеру Србије у периоду од 2001. до 2013. године, кандидат је успео да докаже да стране директне инвестиције нису имале значајну улогу у локалном економском развоју, односно да прилив страних директних инвестиција није изражено утицао на развој земље домаћина.

4. Опис садржаја (структуре по поглављима) дисертације:

Садржај дисертације „Улога страних директних инвестиција у локалном економском развоју у Републици Србији (2001-2013)“:

УВОД

1. Формулација истраживачког проблема
2. Хипотетички оквир и примена аргументације
3. Опис садржаја
4. Методологија истраживања

ГЛАВА I

ПОЈАМ И РАЗВОЈ СТРАНИХ ДИРЕКТНИХ ИНВЕСТИЦИЈА

1. Појам и дефинисање страних директних инвестиција
2. Теоријски оквир страних директних инвестиција
 - 2.1. Класичне теорије међународне трговине
 - 2.2. Модерне теорије међународне трговине
 - 2.3. Теорије које објашњавају стране директне инвестиције
 - 2.4. Теорија ефеката преливања
3. Основни облици страних директних инвестиција
4. Транснационалне компаније као носиоци страних директних инвестиција
 - 4.1. Појам и развој транснационалних компанија
 - 4.2. Транснационализација светске привреде
 - 4.3. Међународни утицај транснационалних компанија
 - 4.4. Проблем трансферних цена
5. Међународно регулисање страних директних инвестиција
6. Савремени глобални токови страних директних инвестиција
 - 6.1. Приливи и одливи страних директних инвестиција у свету
 - 6.2. Регионални токови страних директних инвестиција
 - 6.3. Секторска дистрибуција глобалних токова страних директних инвестиција

ГЛАВА II

СТРАНЕ ДИРЕКТНЕ ИНВЕСТИЦИЈЕ У СРБИЈИ (2001-2013)

1. Институционални и правни оквир за страна улагања
 - 1.1. Прилив страних директних инвестиција у Србију до 2001. године
 - 1.2. Закони од непосредног значаја за страна улагања
 - 1.2.1. Закон о страним улагањима
 - 1.2.2. Закон о запошљавању странаца
 - 1.2.3. Закон о девизном пословању
 - 1.2.4. Закон о спољнотрговинском пословању
 - 1.3. Међународни уговори који се тичу страних улагања у Србију
 - 1.3.1. Споразуми о узајамном подстицању и заштити улагања
 - 1.3.2. Уговори о избегавању двоструког опорезивања
 - 1.3.3. Споразуми о слободној трговини
2. Политика привлачења страних директних инвестиција
 - 2.1. Финансијска подршка за страна директна улагања
 - 2.2. Пореске и друге олакшице за стране инвеститоре
 - 2.3. Слободне зоне
 - 2.4. Агенција за страна улагања и промоцију извоза (СИЕПА)
3. Прилив страних директних инвестиција у Србију
 - 3.1. Географска дистрибуција прилива страних директних инвестиција
 - 3.2. Секторска структура прилива страних директних инвестиција
4. Пословно окружење као фактор привлачења страних инвестиција

ГЛАВА III ЛОКАЛНИ ЕКОНОМСКИ РАЗВОЈ И ЛОКАЛНА САМОУПРАВА

1. Појам и дефинисање локалног економског развоја
 - 1.1. Основни фактори локалног економског развоја
 - 1.2. Стратешко планирање локалног економског развоја
2. Појам и дефинисање локалне самоуправе
 - 2.1. Нивои локалне самоуправе
 - 2.2. Начин организовања локалне самоуправе
 - 2.3. Финансирање локалне самоуправе

ГЛАВА IV СТАНЈЕ И КАПАЦИТЕТИ ЛОКАЛНЕ САМОУПРАВЕ У УПРАВЛЈАНЈУ ЛОКАЛНИМ ЕКОНОМСКИМ РАЗВОЈЕМ У СРБИЈИ

1. Систем локалне самоуправе у Србији
 - 1.1. Еволуција локалне самоуправе у Србији
 - 1.2. Правни оквир система локалне самоуправе у Србији након 2000. године
 - 1.3. Нивои локалне власти и територијална организација Републике Србије
 - 1.4. Надлежност локалних самоуправа у Србији
 - 1.5. Финансирање јединица локалне самоуправе у Србији
 - 1.6. Локални избори у Србији
 - 1.7. Органи јединица локалне самоуправе у општинама у Србији
2. Локални економски развој у Србији – улога локалне самоуправе
 - 2.1. Канцеларије за локални економски развој (КЛЕР)
 - 2.2. Стратешко планирање локалног економског развоја у општинама у Србији
 - 2.3. Индустијски паркови - индустријске зоне у Србији
 - 2.4. Бизнис инкубатори у Србији
 - 2.5. Зоне унапређеног пословања у Србији

ГЛАВА V АНАЛИЗА УТИЦАЈА СТРАНИХ ДИРЕКТНИХ ИНВЕСТИЦИЈА НА ЛОКАЛНИ ЕКОНОМСКИ РАЗВОЈ У СРБИЈИ (2001-2013)

1. Приступ анализи и прикупљање података
 - 1.1. Општине и градови са приливом страних директних инвестиција и креирање узорка
 - 1.2. Индикатори локалног економског развоја
 - 1.3. Корелациона анализа као основна статистичка техника истраживања
2. Корелациона анализа на нивоу Србије
3. Корелациона анализа на бази креираног узорка
 - 3.1. Апатин
 - 3.2. Нови Београд
 - 3.3. Лапово
 - 3.4. Бачки Петровац
 - 3.5. Вршац
 - 3.6. Палилула
 - 3.7. Беочин
 - 3.8. Сента
 - 3.9. Пећинци
 - 3.10. Косјерић

- 3.11. Нови Сад
- 3.12. Крагујевац
- 3.13. Пирот
- 3.14. Бачка Паланка
- 3.15. Инђија
- 3.16. Параћин
- 3.17. Ниш

4. Резултати корелационих анализа

ЗАКЉУЧАК ЛИТЕРАТУРА БИОГРАФИЈА АУТОРА

Опис садржаја:

У **првом поглављу** кандидат дефинише појам страних директних инвестиција и указује на основне теорије релевантне за тему истраживања. Овде кандидат формулише теоријски оквир који се односи на стране директне инвестиције. Имајући у виду да стране директне инвестиције представљају специфичан вид међународне трговине, у овом делу кандидат полази од теорија међународне трговине. Детаљно се објашњавају класичне и модерне теорије међународне трговине које представљају основу за теорије страних директних инвестиција. Пружа се преглед најзначајнијих теорија које објашњавају стране директне инвестиције. У наставку кандидат указује на теорију ефеката преливања страних директних инвестиција по којој најзначајнији носиоци страних директних инвестиција - транснационалне компаније, на различите начине, доприносе земљи домаћину трансфером технологија и знања. Овде се даје преглед постојеће литературе која се бави теоријом ефеката преливања и објашњавају основни начини интерсекторског и интрасекторског трансфера технологије и знања.

У овом делу рада се указује на основне облике страних директних инвестиција. Имајући у виду да су транснационалне компаније основни носиоци страних директних инвестиција, кандидат овде дефинише ова предузећа и приказује њихов утицај на међународну трговину и токове страних директних инвестиција. Овде се указује на основне проблеме које прате њихово пословање попут проблема опорезивања и трансферних цена. Део овог поглавља посвећен је савременим процесима међународне регулативе страних директних инвестиција.

У наставку првог поглавља анализирају се савремени глобални токови страних директних инвестиција. Прате се приливи и одливи страних директних инвестиција у свету и по појединим групама земаља, почев од две најважније групације: развијених и земаља у развоју. Ову анализу следи приказ кретања страних директних инвестиција према секторима привреде. Посебан осврт дат је утицају глобализације на светску економску кризу и кретање страних директних инвестиција у свету.

Друго поглавље посвећено је страним директним инвестицијама у Србији у периоду од 2001. до 2013. године. Представља се институционални и правни оквир за страна улагања у Србију, односно анализирају се закони од непосредног значаја за страна улагања који су важили у овом периоду. Овде се анализирају најзначајнији закони попут Закона о страним улагањима, Закона о запошљавању странаца, Закона о девизном пословању и Закона о спољнотрговинском пословању. Поред тога, као део

правног оквира за страна улагања обухваћени су сви међународни уговори који се тичу страних директних улагања. Међу ове уговоре спадају: Споразуми о узајамном подстицању и заштити улагања, Уговори о избегавању двоструког опорезивања, као и Споразуми о слободној трговини.

У наставку текста приказана је политика Србије за привлачење страних директних инвестиција, која је важила у посматраном периоду, односно мере финансијске подршке, пореске олакшице, креирање слободних зона, као и деловање Агенције за страна улагања и промоцију извоза. У овом делу кандидат пружа приказ и класификацију страних директних инвестиција у Србији за посматрани период, према облику инвестирања, секторској структури прилива, као и земљама порекла. Овде су у табелама представљени резултати квантитативне и квалитативне анализе, односно кретања прилива страних директних инвестиција у Србију у датом у периоду. Такође, испитана је позиција Србије као земље дестинације страних директних инвестиција, односно њено пословно окружење као фактор привлачења страних инвестиција.

Трећи део рада бави се локалним економским развојем као појмом и феноменом и улогом локалне самоуправе у овом процесу. Овде кандидат дефинише појам локалног економског развоја и представља његове основне факторе. Указује се на његов смисао, историјски развој, као и услове неопходне за функционисање локалног економског развоја. У наставку поглавља кандидат се бави локалном самоуправом као носиоцем локалног економског развоја, где образлаже основне инструменте и технике локалне самоуправе за подстицање локалног економског развоја.

У **четвртном делу** рада кандидат анализира учинковитост локалне администрације и представља резултате истраживања о оспособљености локалних самоуправа у Србији за ангажовање у подстицају привредног развоја. На почетку овог дела представља се систем локалне самоуправе у Србији. Даје се историјски преглед локалне самоуправе у Србији, законске регулативе која уређује однос централне и локалне власти, као и увид у структуру и нивое локалних органа власти. Кандидат представљена улогу локалне самоуправе у стимулисању локалног економског развоја, као и привлачењу страних директних инвестиција, уз анализу овлашћења које имају локалне власти као и продубљенији приказ системских и функционалних ограничења. У овом делу посвећена је пажња спроведеним реформама у Србији у посматраном периоду, које се односе на стварање оквира за унапређење инвестиционе климе. Посебна пажња посвећена је стратешком планирању локалног економског развоја у општинама у Србији, као и најчешће коришћеним инструментима локалног економског развоја од стране локалних самоуправа.

Пето поглавље се фокусира на стране директне инвестиције као фактор локалног економског развоја у Србији. У овом поглављу представљени су резултати истраживања који се односе на непосредан утицај страних инвестиција на економски развој локалних заједница у Србији. Утицај страних директних инвестиција анализиран је кроз деловање на основне индикаторе локалног економског развоја, као и на основне индикаторе економског развоја на нивоу земље. На овај начин стичемо увид у кретање основних економских показатеља, пре и након доласка страних директних инвестиција. Након статистичког посматрања кроз временске серије, кандидат је приступио креирању специфичног узорка у оквиру кога је спровео корелациону анализу односа прилива страних директних инвестиција и кретања индикатора локалног економског развоја за изабрене општине и градове у Србији. Резултати истраживања представљени

су у табелама и графиконима који на јасан начин оцртавају улогу страних директних инвестиција у локалном економском развоју у Србији. На основу података представљаних у овом поглављу проверавају се и основне хипотезе.

На крају кандидат износи закључке истраживања, где сумира све досадашње налазе везане за постављене хипотезе, односно образлаже зашто су стране директне инвестиције у периоду од 2001. до 2013. године, стимулисале локални економски развој у неким општинама у Србији, док у другима нису и каква је била улога страних инвестиција у привредном развоју Србије у посматраном периоду.

5. Остварени резултати и научни допринос:

Комисија је утврдила да је кандидат обрадио веома значајну и актуелну тему о којој се у научној и широј јавности доста причало, али која није била довољно научно и емпиријски истражена. Истраживање кандидата се може назвати донекле пионирским, јер је теоријску претпоставку да стране директне инвестиције поспешују привредни развој земље домаћина, први емпиријски проверио на примеру Србије. Србија је представљала идеалан оквир за истраживање, јер се ради о земљи која је у посматраном периоду привукла значајан страни капитал и у потпуности променила своју економску политику, усклађујући је са либералним захтевима европског и светског тржишта. Поред тога, Србија је у привлачење страних инвестиција у посматраном периоду уложила труд и капитал, нетранспарентно дајући субвенције страним улагачима. У жељи да испита улогу страних директних инвестиција у привреди Србије, кандидат се одлучио да истраживање спусти на микро ниво, односно на ниво општина и градова. На овом нивоу јасно је могао уочити настале разлике у квалитету живота локалне заједнице, односно у локалном економском развоју, с обзиром да се он првенствено огледа у повећању броја запослених на територији локалне самоуправе.

Кандидат је успео да на примеру Србије укаже на ограничења теорије ефеката преливања. По овој теорији стране директне инвестиције, односно транснационалне компаније нужно доприносе земљи домаћину трансфером технологија и знања. Реч је техничким знањима, али и вештинама из области менаџмента и маркетинга. У складу са теоријом ефеката преливања пословање целокупне националне економије поспешује се, будући да остали економски субјекти, домаћа предузећа и други инвеститори, теже да се угледају на новог тржишног ривала и под притиском конкуренције унапређују своје пословање. На овај начин стране инвестиције проузрокују креирање мреже повезаних предузећа које својим делатностима врше снабдевање и услуживање транснационалних компаније на домаћем терену, што у крајњој инстанци проузрокује повећање броја запослених, као и приходе од пореза. Другим речима, теорија ефеката преливања претпоставља да су стране директне инвестиције стимулативно деловале на економски развој општина и градова у Србији, првенствено запошљавајући локално становништво и преносећи нову технологију и знање. На основу истраживања, кандидат је у дисертацији успео да докаже да се у Србији десило управо супротно. На основу корелационе анализе кандидат је доказао да стране директне инвестиције у највећем броју случајева, не само да нису стимулативно деловале на локални економски развој у Србији у посматраном периоду, већ су имале неутралан или чак негативан утицај.

С тим у вези основни научни допринос дисертације јесте што је пружила алтернативу теорији ефеката преливања, ограничавајући је са четири основна фактора од којих зависи успех „преливања“: обликом страног инвестирања, сектором у који је страни капитал инвестиран, затеченим нивоом индустријског развоја локалне заједнице, као и активним учешћем локалне самоуправе. У досадашњим научним студијама не постоји јединствени одговор на питање утицаја страних инвестиција на локални економски развој, односно економски развој земље домаћина. Стога су резултати овог истраживања значајни за научну и ширу јавност, како у земљи, тако и иностранству, јер представљају производ емпиријске анализе утицаја страних директних инвестиција на локални економски развој у Србији. Резултати до којих је кандидат дошао ће отклонити неке нејасноће у вези са супротним закључцима бројних научника и постојећом дебатом о утицају страних директних инвестиција на економију земље домаћина.

6. Закључак:

На основу свега изложеног Комисија за оцену докторске дисертације под насловом: **„Улога страних директних инвестиција у локалном економском развоју у Републици Србији (2001-2013)“**, а у саставу професор др Снежана Ђорђевић, професор др Бранко Васиљевић и професор др Предраг Бјелић оцењују да су се стекли сви неопходни предуслови за одбрану дисертације.

Докторска дисертација кандидата Стевана Рапаића задовољава све формалне критеријуме неопходне за успешну одбрану. Дисертација је урађена према одобреној пријави: предмет и циљ, друштвена и научна оправданост рада, хипотетички и методолошки оквир, разноврсна је у поглављима и има адекватну структуру.

Поред наведеног, докторска дисертација има добар приказ циљева и очекиваних резултата, истраживачки допринос, као и списак релевантне литературе. Дисертација је оригинално и самостално научно дело, са темом која има посебно изражену актуелност и значај за област политичких наука.

Комисија у саставу:

Професор др Снежана Ђорђевић

Професор др Бранко Васиљевић

Професор др Предраг Бјелић
